

ગુજરાતી વિભાગ

સેમ – 6

પેપર નં- 312

વાક્ય પરિવર્તન

- નિર્મલા જોશી

૧) કર્તારિ રચના :-

આ વાક્ય રચનામા કર્તા પોતે ક્રિયા કરતો હોય છે. વાક્યની શરૂઆતમા જ કર્તાનુ નામ કે સર્વનામ હોય છે. આ કર્તા એકવચન કે બહુવચન બન્ને હોય છે.

- દામિની અંગ્રેજી વાંચે છે.
- તે પુસ્તક વાંચવાની છે.
- અમે આજે પરીક્ષા આપી.
- મહારાજ આજે ખુશ થઈ ગયા.

- કર્તા પહેલી વિભક્તિમા જ રહે છે.
- ક્રિયાપદ સકર્મક કે અકર્મક હોય છે.
- ક્રિયાપદ કર્તા, જાતિ, વચન, અને પુરુષ પ્રમાણેનુ પોતાનુ રૂપ લે છે.

૨) કર્મણિ વાક્ય રચના :-

આ વાક્ય રચનામા કર્તા દ્વારા, કર્તા વડે, કર્તા મારફતે વસ્તુ ઉપર કામ થાય છે. અહીં કર્તા નામ સર્વનામને થી, વડે, દ્વારા, મારફત, પ્રત્યયો લગાડવામા આવે છે. કર્મણિ રચનામા કર્મ ઉપર મુજબ ભાર આપવામા આવે છે.

દા.ત દામિનીથી અંગ્રેજી વંચાય છે.

- કર્મણિ વાક્ય રચના માટે વાક્ય અકર્મક હોય કે સકર્મક, ક્રિયાપદ થતા “આ” મધ્યગ આવે છે. અને કર્તાને “થી” અંત્યગ લાગે છે.
 - ❖ શિક્ષકે વિદ્યાર્થીને શીખામણ આપી. (સાદુ વાક્ય)
 - ❖ શિક્ષકથી વિદ્યાર્થીને શીખામણ આપાઈ. (કર્મણિ વાક્ય)
- કર્તરિ રચના જો કર્મણિ બનાવવી હોય તો વાક્યમા આપેલા કર્તાને “થી” પ્રત્યય લગાડી વાક્યમા આપેલા કર્મ ઉપર ભાર આપવામા આવે છે.
 - ❖ રાજુથી પૈસા ચુકવવામા આવ્યા.
 - ❖ તેઓ દ્વારા સમાચાર મોકલાયા.
 - ❖ ખેલાડીઓથી આજે મેચ જીતાશે.

3) ભાવે વાક્ય :-

જ્યારે કર્તા કે કર્મની પ્રધાનતા ન હોય ત્યારે કેવળ ક્રિયા કે ભાવ પ્રમાણેની વાક્ય રચના થાય તો તે ભાવે રચના કહેવાય.

- મારાથી હવે વંચાશે.

ભાવે રચનામા ફેર માત્ર એટલો જ છે કે ભાવે રચનામા કર્મ હોતુ નથી.

- તેનાથી બોલાયુ નહી.

- હુ એનો ઈશારો સમજ્યો નહી.

□

□ ભાવે રચના આમ તો કર્મણિ જેવી જ વાક્ય રચના હોય છે પરંતુ અહીં એટલુ જ ધ્યાનમા રાખવાનુ છે કે કર્મણિ વાક્યમા જે કરમ આપવામા આવ્યુ હોય છે તે ભાવે રચનામા રાખવામા આવતુ નથી. ટુંકમા ભાવે રચનામા માત્ર ક્રિયાપદ જ હોય છે જેની સાથે કોઈ કર્મ હોતુ નથી.

- મોહન દરરોજ સફરજન ખાય છે.

અહીં મોહન કર્તા છે ને સફરજન કર્મ (વસ્તુ) છે.

૪) પ્રેરક વાક્ય રચના :-

પ્રેરક વાક્યમા કર્તા પોતે કોઈ ક્રિયા કરતો નથી પરંતુ બીજા પાસે કાર્ય કરવા પ્રેરે છે, પ્રેરણા આપે છે.

- ❖ શિક્ષક ગૃહકાર્ય કરાવડાવે છે.
- ❖ હુ દામિની પાસે પુસ્તક વંચાવડાવુ છુ.
- ❖ માતા-પિતા બાળકોને મહેનત કરાવડાવે છે.

□ બીજા સરળ રીતે યાદ રાખવી હોય તો કર્તા જ્યારે બીજી વ્યક્તિ પાસે કામ કરાવડાવે છે ત્યારે પ્રેરક વાક્યો બને છે.

- ❖ બાપુજીએ મને પત્ર લખાવ્યો. (બાપુજીએ મારી પાસે પત્ર લખાવ્યો)
- ❖ ખેલાડીઓ રમે છે. (કપ્તાન ખેલાડીઓને રમાડે છે.)

□ પ્રેરક વાક્યોમા મોટે ભાગે આવ, ડાવ, અવ, આડ, રાવ, પાસે, ને જેવા પ્રત્યયો લગાડેલી ક્રિયા જોવા મળે છે.

પુનઃ પ્રેરક રચના:-

ગુજરાતી ભાષામા પ્રેરક અને પુનઃપ્રેરક રચનાઓ જોવા મળે છે. પ્રેરક રચનામા જેમ એક કર્તા બીજા પાસે કામ કરાવડાવે છે તેમ પુનઃપ્રેરક રચનામા બીજા કર્તાને દ્વારા, પાસે જેવા પ્રત્યયો લગાડી કામ કરાવવાની વાત હોય છે.

દા.ત.

❖ દિનેશભાઈ પુસ્તક વાંચે છે.

દિનેશભાઈ વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી પુસ્તક વંચાવડાવે છે.

❖ શાસ્ત્રકારોએ પુરુષ માટે કશું લખાવ્યું નથી.

શાસ્ત્રકારોએ ટીકાકારો પાસે પુરુષ માટે કશું લખાવ્યું નથી.